

Љубодраг Д. Димић^[1]

Српска академија наука и уметности
Београд (Србија)

УДК 94:341.485(=163.41)(497.5)"1941/1945"

Оригинални научни рад

Примљен: 04.08.2022.

Прихваћен: 27.08.2022.

doi: 10.5937/napredak3-39499

Геноцид над српским народом у Независној Држави Хрватској (1941–1945)

Сажетак: Југословенска држава је од свог оснивања 1918. настојала да буде држава „помирења“. Због тога ни злочини над Србима које је починила Аустроугарска нису превише истицани ни у Краљевини СХС / Југославији, посебно не злочини Хрвата у окупационим јединицама, али су ипак савесни истраживачи о њима оставили своја сведочења (в. Rajs, 2019). У име „помирења“ деценијама се ћутало о геноциду почињеном над српским народом у Другом светском рату на простору НДХ. Стратегија „ћутања о геноциду“ пресудно је утицала да годинама, у име братства и јединства југословенских народа, та тема није имала своје место у наставним плановима и програмима за основну и средњу школу, да злочин геноцида почињен над српским народом није обрађиван у уџбеницима историје, да то деценијама није било тема у књижевности, да историчари злочин геноцида нису истраживали нити су о томе у већој мери писали. Али, уколико неколико генерација посленика струке историчарева има „алиби“ за своје понашање, генерација оних који данас стварају у српској култури мора да се одреди и према тој осетљивој теми. „Проговорити“ о геноциду над српским народом у XX веку пре свега значи писати критички о прошлим временима, без страсти, рационално и на основу историјских извора, „онако како је уистину било“.

Кључне речи: Геноцид, „Независна Држава Хрватска“, расистички закони, Срби, Јевреји

Геноцид, онако како га је означила Резолуција Генералне скупштине ОУН бр. 96 од 11. 12. 1946, а усвојила 9. 12. 1948. као Конвенцију о геноциду која је ступила на снагу 12. јануара 1951,^[2] **стални је пратилац ратова и нежељени део историје Срба у XX веку.** Тај „злочин међународног права“, који подразумева „убиство чланова групе“,

„тешке повреде физичког и менталног интегритета групе“, „намерно подвргавање групе таквим животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења“, „мере усмерене ка спречавању рађања у оквиру групе“, „принудно премештање деце из једне групе у другу“ итд., присутан је у

[1] ljubodrag_dimic@yahoo.com

[2] Постоје суштинске разлике између схватања геноцида из Резолуције 1946. и Конвенције о геноциду из 1948. која овај појам, према схватању Смиље Аврамов, практично редукује на „биолошко уништење групе“ (в. Аврамов, 2008, стр. 78).

свим ратовима XX века који су се тицали српског народа. По својим трагичним размерама и бестијалности, свакако је најпогубнији био злочин геноцида извршен над српским народом у годинама Другог светског рата (1941–1945) на територији нацистичке творевине Независне Државе Хрватске (НДХ). О том злочину деценијама се ћутало.

42 | Геноцид над једним народом никада није појава коју одређује искључиво време у коме се одиграла, већ друштвени феномен који има дугу предисторију. Тако је и страдању српског народа на простору НДХ претходила деценијска деструкција његовог имена, православне вере коју исповеда, писма којим пише. Срби су већ у последњим деценијама XIX века означени „реметилачким фактором“ у хрватском друштву, сматрани „издајницима“, носиоцима Европи страног „бизантизма“, противницима „западно-европске културе“, „разбојницима“, елементом који је опасан „по својим мислима и по свом расном саставу“, „пасмином“ која је склона „заверима, револуцијама и превратима“... Истраживачи наведене појаве бележе да Србе хрватска штампа и утицајнији хрватски политичари ретко када називају њиховим именом – Срби, већ за њих употребљавају бројна друга имена и још чешће погрде: „Цигани“, „Власи“, „Бизантинци“, „такзовани Срби“, „накот“, „сербеж“, „блатни скоти“, „гнусна ропска створења“, „сужанјска пасмина“, „смеће“, „накот зрео за сјекиру“, „псета“... (Krestić, 2014, str. 11–12). На тај начин одузима им се људско достојанство, дају анималне особине, врши дехуманизација.

Тешко схватљиву мржњу према Србима подстицала је хрватска политичка мисао у којој није

било толеранције према другоме. А реализовање те ексклузивне и искључиве политике суштински је значило „отварање“ сукоба са Србима, тим, како су говорили представници политичких партија и верски прелати, „православним шизматичима“, чије је присуство на територији коју су хрватски политичари сматрали искључиво хрватском одувек било спорно. После деструкције имена, политичко поништавање је неминовно водило систематичним настојањима одстрањивања Срба из средине у којој су вековима живели. Томе је подједнако служило присилно исељавање, физичка ликвидација, унијаћење, католичење, поништавање верског и културног идентитета, мењање националне свести, брисање сећања...

У контексту уобличавања ексклузивних идеја о национално чистој, искључиво католичкој Хрватској, која обухвата целокупни етнички и државно-историјски простор на којем је хрватски народ икада живео у прошлости (Велика Хрватска), које су политички пропагирани у почетку Еуген Кватерник и Анте Старчевић, а касније и њихови политички следбеници (Јосип Франк, Анте Павелић и др.), Србима је порицано право на националну посебност и прећено искористењем. На прелазу из XIX у XX век антисрпска и антиправославна расположења почела су се додатно ширити. Томе је доприносио и страх конзервативних структура у хрватском друштву од либералних идеја, пансловенства, југословенства и духа новог времена који је наговештавао могућност зближења Срба и Хрвата. На ширењу идеја великохрватског шовинизма и идеологије милитантног клерикализма нису радили само удружени представници екстремне деснице

(„Чиста странка права“, касније „Странка права“) и клерикалци (франко-фуртимаша), већ и сви они који су сматрали да Срби стоје на путу реализацији идеје о Великој Хрватској.^[3] Они су изражавали страх од православља, плашили се културног, економског и политичког уздицања Срба (в. Krestić, 2007). У таквом друштву, значајан утицај задобио је искључиви антисрпски, антиправославни, антијугословенски, антисловенски „расистички национализам“ који је исказивао расну, верску и националну нетрпељивост. За његов идеал – „чисто хрватство“, подједнако су се залагале присталице Странке права (франковци) и клерикалци. Из њихове сарадње почео се уобличавати „расистички концепт“ који ће у другој половини 30-их, а посебно у Другом светском рату, наћи свој израз у клеронацизму (Novak, 1989, str. 3–5).

На хрватској државној територији, према политичким ставовима који су своје утемељење имали у крајње фиктивном „хрватском државном и историјском праву“, а које је заговарао највећи и најутицајнији део хрватских политичких партија, политичара и утицајних интелектуалаца, могао је постојати само један народ –

хрватски „политички“ народ.^[4] И њега су, према политичким и правним тумачењима, чинили сви житељи Хрватске независно од своје етничке и верске припадности^[5] (Krestić, 2007, str. 36–85). У питању су биле политичке идеје чији је циљ био да од вишенационалног простора настане у етничком смислу јединствена, национално-хомогена Хрватска. Другима, који су инсистирали на очувању сопственог националног, културног, верског идентитета, није признавана политичка индивидуалност и национална посебност, а у одређеним историјским ситуацијама ни право на живот. Политичка и клерикална пропаганда је отпоре процесима хрваћења означавала ширењем идеје „Српства“ и тежњама Срба да стекну политичке и друге привилегије које им не припадају. На тај начин формирана је код конзервативног становништва хрватског села и маса које су живеле у градовима осећај да је већ спомен имена, исповедање православне вере, употреба националних симбола, економско битисање и само постојање Срба „политички преступ“ који треба санкционисати (Krestić, 2007, str. 25–66).

У политичком животу је с временом постало све присутније „уверење“ да Срба и нема, да се

[3] Геополитички положај Троједнице (Хрватске, Славоније и Далмације), који по многима без Босне и Херцеговине као својеврсне „утробе“ и „језгра“ будуће државе, није испуњавао основне услове за политички, економски, стратешки опстанак и напредак, додатно је сукобљавао хрватске политичаре и верске достојанственике са Србима као најбројнијим народом на том простору и потенцијалном претњом остварењу циљева хрватске политике. Иначе, православно становништво је чинило 43% становништва Босне и Херцеговине. Под утицајем католизације и миграторних кретања проценат католичког становништва је почетком XX века порастао са 18 на 23%, а муслиманског опао са 39 на 32%.

[4] Тај низ почиње са Е. Кватерником, А. Старчевићем, Ф. Супилом, Ј. Франком, а наставља се са В. Мачеком, А. Павелићем...

[5] До револуције из 1848. „политички“ народ је чинило само племство, а након тога тај термин је подразумевао све Хрвате и остале становнике Хрватске који су независно од своје националности добијали хрватски национално-политички идентитет.

ради о православним Хрватима, „издајницима домовине и крви“, које је требало натерати да прихвате хрватску државну идеју и вратити у веру „својих отаца“ (Krestić, 2007, str. 78–85). Из тих разлога, историјски тренутак у коме је био извршен обрачун са српским народом ишчекиван је деценијама, а за реализацију планова који су суштински значили „решење“ српског питања на простору Хрватске, Далмације, Славоније и Босне и Херцеговине тражен је кредитор у кругу великих сила.^[6] Уништавање српског народа означавано је у пропаганди „природним правом“ које има хрватски народ, а избијање ратова (Првог светског рата, касније и Другог светског рата) дочекано као тренутак у коме ће се Хрватска ослободити Срба (Krestić, 2007, str. 119–134). Заједнички живот Срба и Хрвата у југословенској држави (1918–1941) тако није био разлог, већ само могући изговор за злочине чињене у Другом светском рату. Рационално објашњење почињеног злочина геноцида над српским народом може се наћи једино у настојању хрватских усташких власти да у ратним околностима реализују политику „хрватског државног и историјског права“ која је подразумевала или асимиловање или уништење српског народа (у питању су следећи захтеви: да буде формирана целовита Хрватска у етничким и државно-историјским границама; да та држава буде етнички чиста Хрватска; да то буде римокатоличка Хр-

ватска). Српски народ је у хрватској политичкој мисли, свакодневной пракси усташког покрета, државној политици НДХ, означен смртним непријатељем хрватске државе, а обрачун са њим проглашаван је патриотским чином (Krestić, 2007, str. 135–159).

*

Независна Држава Хрватска проглашена је 10. априла 1941. године.^[7] У питању је била „држава“ која је:

- настала у условима рата и супротно међународном праву;
- представљала израз новог нацистичког поретка у Европи (траје подједнако дуго колико и сам поредак А. Хитлера);
- по свом карактеру тоталитарна, а по идеологији и политичкој организацији власти блиска Трећем рајху.

Њен поглавник Анте Павелић истовремено је био:

- вођа екстремне, терористичке организације фашистичког типа;
- шеф тоталитарне државе у којој су постојали „расни закони“, који су извођење злочина геноцида „подигли“ на ниво законске обавезе и омогућили формирање својеврсних „бирокуратских инструмената“ (институција) за његово извођење;

[6] У Првом светском рату то је била Аустроугарска монархија, у Другом светском рату нацистичка Немачка и фашистичка Италија.

[7] Иницијативу око проглашења НДХ водио је лични изасланик Јоакима Рибентропа пуковник Едмунд Везенмајер. Ту нацистичку творевину свечано је 10. априла 1941. прогласио Славко Кватерник (више о томе код: Ćulinović, 1970; Jelić Butić, 1977; Požar, 1995; Dimić, 2017).

– креатор расистичке идеологије која је представљала основу за уништење Срба, Јевреја и Рома;

– личност у чијим се рукама налазила целокупна власт (има диктаторска овлашћења).

Идеолошку основу усташког покрета чинила је синтеза учења о „хрватском државном и историјском праву“ А. Старчевића и Ј. Франка и „сељачке идеологије“ С. Радића. У њеним темељима је била екстремно националистичка и расистичка политика која је тежила формирању „чистог хрватског животног простора“ на коме ће бити обезбеђена егзистенција за „чисту хрватску нацију“. А предуслов испуњења тих циљева било је биолошко уништење „највећих непријатеља“ хрватског народа и хрватске државе – Срба, Јевреја и Рома. Због „нехрватског понашања“ на удару су били и бројни Хрвати који су сматрани „љагом на тјелу чисте хрватске нације“ (Načela Hrvatskog ustaškog pokreta, u: *Požar*, 1995, str. 57–90; J. Mirković, 2014, str. 48–48; Živković i Kačavenda, 1998).

О карактеру НДХ веома убедљиво је сведочило законодавство. Непосредно по проглашењу, усташка држава је донела: „Законску одредбу о присеги верности Држави Хрватској“ (10. април 1941), „Законску одредбу за одбрану народа и државе“ (17. април 1941), „Законску одредбу о сачувању хрватске народне имовине“ (18. април 1941), „Одлуку о нестанку имена улица које с хрватском метрополлом и с хрватским народом немају ништа заједничко“ (19. април 1941), „Законску одредбу о забрани ћирилице“ (25. април 1941). До краја априла 1941. донете су: „Законска одредба о оснивању Хрватског државног уреда за језик (28. април 1941), „Од-

редба о ускладби рада усташке организације с државним властима“ (29. април 1941), „Законска одредба о држављанству“ (30. април 1941), „Законска одредба о расној припадности“ (30. април 1941), „Законска одредба о заштити аријевске крви и части Хрватског народа“ (30. април 1941) (Mirković, 2017, str. 45–74). У данима у којима је ишчекивано признање НДХ од стране Ватикана и припреман сусрет А. Павелића са папом Пијем XII, Независна Држава Хрватска је донела „Законску одредбу о прелазу с једне вјере на другу“ (3. мај 1941), „Изјаву Поглавника о вањској политици која ће се кретати у складу с политиком осовинских велевласти“ (6. мај 1941), одлуке о режиму кретања Срба и Јевреја, њиховом исељавању из северних делова Загреба, о обавези да се носе „жидовске ознаке“ (7. мај 1941) и „плаве траке“ којима су обележавани православни. (Požar, 1995, str. 133–220). У питању је било расно законодавство које је омогућило да геноцид над Србима, Јеврејима, Ромима постане део државне политике. Извитоперени католицизам, који се пречесто позивао на морал, право, правду, побожност, допустио је злочин над оним категоријама становништва које је одраније означило непријатељима цркве и против којих је водио „крсташки рат“.

Анализе правног поретка НДХ показују да он и не постоји у тој квислиншкој творевини, тј. да лавира између „поретка силе“, која је намењена категоријама становништва коме припадају Срби, Јевреји и Роми, и крњег „поретка права“, које важи само за повлашћене категорије становништва. Добар део закона и уредби био је, како уочавају правни стручњаци, „у неподношљивој мери“ неправедан и читавим народима

који су живели на простору НДХ он није обезбеђивао опстанак (Zdravković, 2017. str. 21–44). Другим речима, закони и подзаконска акта НДХ легализовали су терор, излагали читаве народе сатирању и планираном геноциду, обезбеђивали формирање етнички чистог простора. Са истим циљем организоване су и све мере и акције које је усташка власт спроводила мимо донетих закона и креираног „легалистичког оквира“ (тзв. дивљи терор усташа)^[8] (Goldštajn, 2012, str. 50).

У многим сегментима усташки режим је лично на нацистички режим у Немачкој. „Законска одредба за одбрану народа и државе“, као и друге одредбе које су из ње следиле потпуно су обесправиле и ставиле ван правног оквира и заштите Србе, Јевреје и Роме. У исто време, ти законски акти су утемељили институције усташке власти и страховладе (милиција, војска, тајна полиција, специјални судови, концентрациони логори итд.). „Национално нетолерантну политику“ препоручивао је властима НДХ и сам Адолф Хитлер. (в. Đurić Mišina, 2002, str. 24). Немачка је подржавала и све мере које су водиле „националном преуређењу простора“ уз употребу силе (Avramov, 1992, str. 174). Злочине над Србима пратиле су изјаве Поглавника и високих хрватских функционера у којима се отворено говорило да према том народу и његовој вери „неће бити толеранције“ нити „милости“. Прећено је „истребљењем“, „сатирањем“, „уништењем“.^[9] Наговештавано је претварање свега што је срп-

ско „у огањ и пепео“, проговарано о употреби метода који ће „очистити“ Хрватску од Срба и учинити да они „нестану“ или постану само „лоша успомена“.^[10] Геноцид је спровођен кроз бројне облике физичког и психичког насиља. У питању је био најапсурднији израз програма који је грађен и дограђиван деценијама.

Прва хапшења Срба по претходно сачињеним списковима започела су у ноћи између 10. и 11. априла 1941. Истог дана су започели и појединачни злочини над Србима. Масакрирања српских цивила отпочела су у околини Петровог Села 17. априла 1941. Масовни злочини могу се регистровати већ крајем априла 1941. Први од њих извршен је у селу Гудовцу код Бјеловара, када је стрељано око 200 имућнијих Срба. Формирање логора за Србе и Јевреје започело је крајем априла и почетком маја 1941. Квоте по којима је за сваког убијеног Хрвата требало убити 50 угледних православних Срба утврђене су већ 25. маја 1941. Награде усташама за убијање Срба уведене су почетком јуна 1941. Акције „дивљег чишћења терена“, које су се претварале у масовне ликвидације Срба, постале су део свакодневице живота у НДХ почев од јуна 1941. Пратили су их масовни покољи у: Санском Мосту, Кључу, Босанском Петровцу, Бихаћу, Љубињу, Дрвару, Глини итд. (в. Ј. Mirković, 2014; Ј. Mirković, 2006; Jelić Butić, 1977; Vulajić, 1988). Срби су спаљивани у својим богомољама. Бацани су у јаме широм НДХ. Ликвидирани су у бројним логорима:

[8] О правном поретку у НДХ више у: Правни поредак НДХ, 2017 (радови М. Здравковића, З. Мирковића, Т. Младеновића, М. Давинића, И. Вуковић, И. Крстић, М. Јовановића, Д. Поповића, Д. Букића, Н. Кршљанин).

[9] Изјаве поглавника Анте Павелића, министра унутрашњих послова А. Артуковића, министра правде М. Пука, усташког равнатеља Ј. Рукавине итд.

[10] Изјаве М. Лорковића, М. Будака, М. Жанића, Д. Јурчева итд.

„Стара Градишка“, „Госпић“, „Јадовно“, „Слана“ и „Метајна“ на острву Паг, „Дарувар“, „Јастребарско“, „Славонска Пожега“, „Винковци“...^[11] Само је систем логора „Јасеновац“, који многи називају „планетом смрти“, „прогутао“ више стотина хиљада српских живота. На снази је било и посебно законодавство које је регулисало рад логора.^[12] Кроз сабирне и концентрационе логоре на простору НДХ прошло је око 400.000 Срба. Укупно је убијено на територији НДХ, према немачким изворима, више од 750.000 Срба (Екмећић, 1999, стр. 144). Био је то покушај усташких власти, како су примећивали високи немачки официри, да на простору НДХ силом реше „српско питање“, тј. физичким ликвидацијама, насилним пресељењем и прекрштавањем сатру популацију која је бројала готово трећину становника НДХ (око 1,9 милиона људи).^[13] Од евидентираних жртава на простору НДХ Срби су чинили 63,95%. Највећи број њих били су цивили (76% свих жртава) страдали у логорима (30,92%) и у директном терору (34,68%). У НДХ је страдало и 74.981 српско дете. То је била једина држава у ратом захваћеној Европи у којој

су постојали логори за децу (в. Ј. Мirković, 2014, стр. 47–69; Petešić, 1990; Bulajić, 1988).

Број Срба у НДХ смањиван је и присилним исељавањем или, како је говорила усташка пропаганда, „враћањем“ Срба на просторе са којих су дошли.^[14] Изјаве усташких функционера, ширење страха и примена терора подстичу и самоиницијативно исељавање. Исељавање из Загреба започело је већ 5. јула 1941. Према доступним подацима, са простора НДХ присилно је исељено око 250.000 Срба. Био је то део плана „етничке реорганизације“ Европе на коме су инсистирали нацисти. Унутар германизације анектираних делова других држава рачунало се и са принудним исељењем око 260.000 Словенаца (Марибор 6. 5. 1941). Могућност да они, уместо у Србију, буду насељени на територију НДХ подстакла је надбискупа Степинца да то услови депортовањем истог толиког броја Срба у Србију. Његова „жеља“ је услишена и потврдио је договор сачињен 4. јуна 1941. на састанку у Загребу, када је и донета одлука да у наредна четири месеца у Србију буде протерано 205.000 Срба са простора НДХ. Тиме је Римокатоличка

[11] На простору НДХ оформљено је више од 20 концентрационих логора.

[12] Наводимо неке од законских аката: „Законска одредба о оснутку Државног равнатељства за понову“ (24. јун 1941) и на основу ње донете „Провдбена наредба приједседништва владе“ од 26. јуна 1941. и „Окружница Државног равнатељства за понову“ од 2. јула 1941. о оснивању уреда за исељавање, његовој организацији и задацима у којој су описани услови за формирање сабиралишта; „Изванредна законска одредба и заповјед“ од 26. јуна 1941. и Налог министра унутрашњих послова о њеном објављивању; „Законска одредба о упућивању непоћудних особа на присилни боравак у сабирне и радне логоре“ од 25. новембра 1941.

[13] Подаци о броју Срба на простору ХНД варирају од 2,4 милиона (процена Синода Српске православне цркве и 2,2 милиона (немачка процена) до 1,25 милиона (званични извори НДХ). Код већине аутора наилазимо на податак од око 1,9 милиона Срба (в. Đurić Mišina, 2002, стр. 16–18).

[14] 24. јула 1941. донети су законски прописи о исељавању Срба – „Упуте за исељавање обитељи двију вјера“; „Законска одредба о формирању Државног равнатељства за понову“ од 24. 6. 1941; тајна Окружница о расељавању Срба од 29. 6. 1941.

црква у Хрватској најдиректније постала одговорна за учињени злочин геноцида (А), 110–617 saslušanje Z. Kašea; N. Kisić Kolanović, 2011, str. 773–800).

На посебном удару усташких власти била је и Српска православна црква (СПЦ). Према подацима Светог архијерејског синода СПЦ, на простору НДХ је убијен (уморен) 171 свештеник. Међу њима су била и три архијереја (Петар Зимоњић, Платон Јовановић, Сава Трлајић). Многи истакнути свештеници су накнадно преминули од последица мучења и малтретирања. У ратним годинама усташе су срушиле 450 православних храмова и оштетиле још око 800. Према подацима СПЦ, са простора НДХ је избегло 639 свештеника, док је око 599 прогнано. Масовни и појединачни злочини над српским народом догодили су се у 48 храмова. Парадигму злочина представља покољ у месту Глини, када је крајем јула и почетком августа 1941. убијено 1.564 људи, а један део њих спаљен у православној цркви. Заједно са верским објектима и парохијским домовима уништавани су архиви, библиотеке, ризнице, пљачкана имовина, одношене реликвије, црквена звона, слике и уметнички предмети. На тај начин сатирање СПЦ имало је изражену и економску димензију. У питању је био духовни и културни геноцид, брисање трага о постојању Срба на наведеном простору (Mirković, 2016, str. 5–7).

У акцијама насилног католичења преведено је у римокатолицизам око 250.000 право-

славних Срба. У том облику геноцида усташке власти су имале безрезервну подршку Ватикана и Римокатоличке цркве у НДХ чији су прелати заговарали католичење, тј „враћање“ Срба у „вјеру њихових отаца“ (в. Đurić Mišina, 2002, str. 43–79; Svitković, 1986). У том процесу полазило се од фалсификовања историје и става да су Срби некада били католици и да их треба вратити у окриље Римокатоличке цркве. Навођена је и бројка од 230.000 Хрвата који су у годинама између 1918. и 1941. преведени у православље. Сва истраживања показују да је у питању фалсификовање историје и да су, вероватно, сви рођени у мешовитом браку са супружником православне вере, који су у аграрном друштву Краљевине Југославије прихватили веру и националност оца, сматарани од стране Римокатоличке цркве онима који су прекрштени (преведени) у православље. Суштина свега ипак се крила у тенденцији да прекрштавањем са простора НДХ нестану Срби православне вере. У име тога, сам израз „православни“ промењен је у „грчко-источњаци“. У масовној употреби је био и израз „шизматници“ (Simić, 1990, str. 58). У сваком случају, римокатоличење Срба „отварало“ је пут губитку не само верског већ и националног идентитета и денационализацији. „Верско јединство“ коме је тежила Римокатоличка црква подударало се са намерама усташких власти да уз употребу насиља остваре „етничко јединство“ становника НДХ.^[15] У целом процесу прекрштавања највиши представ-

[15] О законодавству које је омогућавало и подстицало верске прелазе погледај: „Окружница“ и „Упуте о вјерским прелазима“ од 14. јуна 1941; „Законска одредба о прелазу с једне вјере на другу“, од 3. маја 1941; „Упута пригодом прелазу с јдне вјере на другу“, од 27. маја 1941.

ници Римске католичке цркве у НДХ имали су подршку Свете конгрегације за Источну цркву из Рима и самог папе Пија XII.

Посебан удар на Српску православну цркву учињен је почетком 1942. године формирањем „Хрватске православне цркве“. То је био потез изнуђен од стране немачких војних структура у НДХ које су на томе инсистирале са циљем лажног „смиривања“ и „ублажавања“ политике затирања Срба. Тим чином Срби су привремено сведени на професионалну заједницу. Одузимано им је име, православље је сведено на „псеудоцркву“ устројену у римокатоличком духу, појачан је процес похрваћења српског народа (Ђурић, 1990).

Пљачка српске имовине такође је била један од мотива и мера усташких власти која је смишљено погодовала стварању животних услова који су водили делимичном или потпуном уништењу Срба. У почетку је мера отимања имовине била „спонтана“ и пратила је остале облике геноцида над српским народом на простору Независне Државе Хрватске (ликвидације, пресељење, прекрштавање). С временом је усташки режим настојао да доношењем специјалних уредби и закона створи привид правне државе. Основу тог „правног режима“ чинио је аустријски Општи грађански законик, који је током ратних година „допуњаван“ бројним законским одредбама које су за власт имале „практични значај“, а за Србе и Јевреје најгрубљи „дискриминаторски карактер“. Циљ им је био одузимање имовине, а тиме и средстава за живот (опстанак). Постојали су и прописи који, сами по себи, нису били дискриминаторски, али ослоњени на друге законске одредбе

и правну праксу важали су само за одређене категорије грађана. Мимо законског оквира, стварност је била испуњена „дивљим хаосом“, огољеним насиљем и одсуством сваке сигурности за Србе. Те мере и свакодневне насилне акције усташких власти на одузимању имовине рушиле су наметнути привид „Драконског легалитета“. „Право“ на непокретности у НДХ имали су само они грађани које је усташки режим сматрао подобним Србима, подједнако као ни Јевреја, у тој категорији држављана није било. Независна Држава Хрватска није била правна држава јер је у њој, подједнако као и у њеном немачком узору, била избегнута суштина правде „једнако поступање са једнакима“. Колика је вредност имовине одузете српском народу на простору Независне Државе Хрватске никада није тачно утврђено. Али важније од тога је констатовати чињеницу да су дискриминаторски прописи о одузимању српске имовине водили потпуном или делимичном физичком уништењу Срба на простору НДХ (Kršljanin, 2017, str. 291–333).

У Независној Држави Хрватској Срби страдају зато што су:

- Срби (национално);
- Југословени (национално и политички);
- православци (верски);
- либерали или комунисти (идеолошки);
- противници хрватске државе и одметници од власти (политички криминал);
- имућне особе којима треба одузети имовину (економски разлози).

На делу је општа криминализација Срба. Политика геноцида је спровођена и пропагандно праћена као свака друга бирократска

мера и акција (без размишљања о последицама). Злочин је озакоњен и почиње разарањем културних и духовних вредности Срба. У питању је држава у којој није постојала владавина права и правна сигурност грађана, у којој су постојали расни и дискриминаторски закони,

где је право силе односило превагу над силом права, где је терор над становништвом друге вере и нације био легализован и чинио саставни део државног пројекta чији је крајњи циљ било „konačno решење“ српског, али и јеврејског и ромског питања.

Sources / Извори

AJ, 110 – 617, Hearing of S. Kasche conducted in the prison in Klagenfurt on 20 August 1946.

References / Литература

- Avramov, S. (1992). *Genocide in Yugoslavia in the Light of International Law*. Beograd: Politika. [In Serbian]
- Avramov, S. (2008). *Genocide in Yugoslavia 1941-1945, 1991...*, Vol. 1. Beograd: Akademija za diplomatiju i bezbednost. [In Serbian]
- Bulajić, M. (1988). *Ustasha Crimes of Genocide and Andrija Artuković's Trial in 1986*. Beograd: Rad. [In Serbian]
- Cvitković, I. (1986). *Who was Aloysius Stepinac?* Sarajevo: Oslobođenje. [In Croatian]
- Čulinović, F. (1970). *Occupation Division of Yugoslavia*. Beograd: Vojnoizdavački zavod. [In Serbian]
- Dimić, Lj., Žutić N. (2017). *Aloysius Stepinac: State, Church, Archbishop (1934-1941)*. Beograd: Filip Višnjić. [In Serbian]
- Đurić Mišina, V. (2002). *Serbian Orthodox Church in the Independent State of Croatia 1941-1945*. Veternik: Dijam-M-pres. [In Serbian]
- Đurić, V. Đ. (1989). *Ustasha and Orthodox Christianity – Croatian Orthodox Church*. Beograd: Beletra
- Ekmečić, M. (1999). *Essays from History*. Beograd: Službeni list SRJ. [In Serbian]
- Goldstein, S. (2012). *1941: The Year That Keeps Returning*. Beograd: Službeni glasnik; Sarajevo: Synopsis. [In Croatian]
- Jelić Butić, F. (1977). *Ustasha and the Independent State of Croatia: 1941-1945*. Zagreb: Liber, Školska knjiga. [In Croatian]
- Kisić Kolanović, N., Kasche, S. (2011). German View of Croatia in 1941. *Časopis za suvremenu povijest*, XLIII (3), 773-800
Available at: <https://hrcak.srce.hr/file/114004> [In Croatian]
- Krestić, V. (2007). *Through Genocide to a Greater Croatia*. Jagodina: Gambit. [In Serbian]
- Krestić, V. (2014). On Croatia's Genocidal Politics. In: J. Mirković, *Crimes over Serbs in the Independent State of Croatia*. Beograd: Svet knjige. [In Serbian]
- Kršljanin, N. (2017). Legal Regime of Real Estate in the Independent State of Croatia. In: B. Begović, Z. Mirković (eds), *Legal Order of the Independent State of Croatia (291-333)*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta, Centar za izdavaštvo i informisanje. [In Serbian]

- Mirković, J. (2009). Chronology of Crime (April–August 1941) – contribution to the evidence about the genocidal character of the Independent State of Croatia. In: J. Mirković (ed.), *Contributions to the Research of Genocide Crimes and War Crimes*. Beograd: Muzej žrtava genocida. [In Serbian]
- Mirković, J. (2014). *Crimes against Serbs in the Independent State of Croatia*. Beograd: Svet knjige. [In Serbian]
- Mirković, J. (2016). *Suffering of the Serbian Orthodox Church in the Independent State of Croatia: photo-monograph*. Beograd: Svet knjige. [In Serbian]
- Mirković, Z. (2017). Racial Legislation in the ISC. In: B. Begović, Z. Mirković (eds), *Legal Order of the Independent State of Croatia (45–74)*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta, Centar za izdavaštvo i informisanje. [In Serbian]
- Novak, V. (1989). *Magnum Crimen*. Beograd: Nova knjiga. [In Serbian]
- Petešić, Ć. (1990). *Jastrebarsko Children’s Home: Documents, 1939–1947*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost. [In Croatian]
- Požar, P. (1995). *Ustasha: Documents about the Ustasha Movement*. Zagreb: Zagrebačka stvarnost. [In Croatian]
- Reiss, R. A. (2019). Selected Works, Vol. 1, 2 and 4. In: Lj. Dimić et al. (eds). Beograd: Zavod za udžbenike, Kriminalističko-policijski univerzitet. [In Serbian]
- Simić, S. (1990). *Vatican against Yugoslavia*. Beograd: Kultura. [In Serbian]
- Zdravković, M. (2017). On the “Legality” of the Order of the Independent State of Croatia. In: B. Begović, Z. Mirković (eds), *Legal Order of the Independent State of Croatia (45–74)*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta, Centar za izdavaštvo i informisanje. [In Serbian]
- Živković, N., Kačavenda, P. (1998). *Serbs in the Independent State of Croatia: Selected Documents*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, Republički zavod za razvoj. [In Serbian]

Ljubodrag D. Dimić

Serbian Academy of Sciences and Arts
Belgrade (Serbia)

Genocide over the Serbian People in the Independent State of Croatia (1941–1945)

Summary

From its very establishment in 1918, the Yugoslav state strived to be the state of “reconciliation”. That is why the crimes over Serbs perpetrated by Austria-Hungary were not largely emphasized in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes / Yugoslavia, particularly not the crimes by Croats in occupation units, but conscientious researchers have still left their testimonies about them (see Reiss, 2019). For the sake of “reconciliation”, nothing was said about the genocide over the Serbian people in WW2 in the territory of the ISC. Because of the strategy of “keeping

silent about the genocide”, crucially and for years, in the name of brotherhood and unity of Yugoslav nations, the topic did not have its place in the primary and secondary school curricula; the genocide crime perpetrated over the Serbian people was not discussed in history textbooks; for decades, it was not the topic in literature, while historians did not research the genocide crime or wrote substantially about it. However, if several generations of the representatives of the historian profession have an “alibi” for such behaviour, the generation of those writing in Serbian culture today must also take an attitude towards that sensitive topic. “To speak up” about the genocide over the Serbian people in the 20th century primarily means to write critically about the past times, with no passion, rationally and based on historical sources, “the way it really occurred”.

Keywords: genocide, Independent State of Croatia, racial laws, Serbs, Jews